

अ

घातक नेफ्रॉटिक सिंड्रोम

-डॉ. विजयकुमार माने

किडनीमध्ये रक्तातील टाकाऊ घटक वेगळे केले जाऊन ते शरीराबाहेर टाकले जातात. या कार्यात बिघाड झाल्यास प्रोटीन्स आणि रक्तपेशींसारखे रक्तातील आवश्यक घटकही शरीराबाहेर टाकले जातात. बिघाड झालेल्या किडनीतून प्रोटीन्स बाहेर टाकले गेल्याने रक्तातील पाणी उतींमध्ये जाते आणि शरीरावर सूज येते. यालाच नेफ्रॉटिक सिंड्रोम असे म्हणतात.

किडनी म्हणजेच मूत्रपिंड निकामी होण्याची अनेक कारणे आढळतात. त्या कारणांमध्ये 'नेफ्रॉटिक सिंड्रोम' या विकाराचाही समावेश होतो. खरे तर नेफ्रॉटिक सिंड्रोम हा रोग नसून तो मूत्रपिंडाच्या बिघाडाच्या विविध लक्षणांचा एक समूह आहे. तरी सामान्य भाषेत आपण त्याला रोगच म्हणू या. या विकारात मूत्रावाटे रक्तातील प्रोटीन मोठ्या प्रमाणावर वाहून जातात. किडनी निकामी करणाऱ्या अनेक रोगांची ही सुरुवात असू शकते. नेफ्रॉटिक सिंड्रोमची नेमकी माहिती घेण्यासाठी किडनीची रचना आणि कार्य समजून घेणे गरजेचे आहे.

आपल्या शरीरात दोन किडन्या असतात. छातीच्या पिंजऱ्याच्या खालच्या बाजूस पाठीकडे मणक्याच्या दोन्ही बाजूला एक एक किडनी असते. किडनीचा आकार मोड

आलेल्या डाळीसारखा असून ती साधारणतः आपल्या मुठीएवढी असते. किडन्यांना पोटातून जाणाऱ्या मोठ्या रक्तवाहिनीतून निघणाऱ्या दोन रक्तवाहिन्यांद्वारे रक्तपुरवठा होत असतो. या रक्तवाहिन्यांना अनेक लहान फाटे फुटून त्यांचे एक जाळे तयार होते. किडनीमध्ये या रक्तातील अशुद्ध आणि नको असलेले घटक वेगळे केले जातात. किडनीमध्ये लाखोंच्या संख्येने असलेल्या 'नेफ्रॉन्स'चे जाळेच असते. हे नेफ्रॉन्स रक्तातील नको असलेले घटक वेगळे करण्याचे काम करतात. हे घटक, म्हणजे युरिया, काही मूलद्रव्ये आणि अतिरिक्त पाणी मूत्ररूपाने शरीराबाहेर टाकले जाते. रक्तातील अशुद्ध घटक वेगळे करून शरीराबाहेर टाकण्याखेरीज किडनीतून काही हार्मोन्सही (संप्रेरके) स्रवत असतात. या संप्रेरकांमुळे हाडांना बळकटी मिळते आणि रक्त चांगले

राहते. साहजिकच किडनी हा शरीरातील अतिशय महत्त्वाचा अवयव आहे.

किडनी व्यवस्थित काम करत असताना रक्तातील टाकाऊ घटक शरीराबाहेर टाकले जातात; परंतु या कार्यात बिघाड झाल्यास प्रोटीन्स आणि रक्तपेशींसारखे रक्तातील आवश्यक घटकही शरीराबाहेर टाकले जातात. प्रोटीन्स शरीरातील उतींमधील पाणी शोषून घेण्याचे काम करतात. बिघाड झालेल्या किडनीतून प्रोटीन्स बाहेर टाकले गेल्याने रक्तात पुरेसे प्रोटीन्स उरत नाहीत. त्यामुळे रक्तातील पाणी उतींमध्ये जाते आणि शरीरावर सूज येते. सुरुवातीला ही सूज मुख्यतः डोळ्यांभोवती, हात-पाय आणि पोटावर दिसून येते. यालाच नेफ्रॉटिक सिंड्रोम असे म्हणतात.

सामान्यपणे आपल्या शरीरातून २४ तासांमध्ये १५० मिलिग्रॅमपेक्षाही कमी प्रोटीन मूत्रावाटे बाहेर पडते. परंतु नेफ्रॉटिक सिंड्रोमच्या रुग्णांमध्ये हेच प्रमाण ३.५ ग्रॅमपेक्षाही अधिक असू शकते. म्हणजेच त्याच्या रक्तातील प्रोटीनचा २५ पटीने अधिक व्हास होतो. परिणामी रक्तातील प्रोटीनचे प्रमाण कमी होते. नेफ्रॉटिक सिंड्रोमच्या रुग्णांमध्ये रक्तात कोलेस्टेरॉलचे प्रमाणही अधिक आढळते.

नेफ्रॉटिक सिंड्रोमचे प्रमाण कमी असले तरी त्याचे परिणाम भयंकर असतात. सामान्यतः १०,००० व्यक्तींमध्ये दोघांना हा विकार जडू शकतो. तो कोणत्याही वयात होऊ शकतो. लहान मुलांमध्ये तो वयाच्या दोन किंवा पाच वर्षांपर्यंत जडू शकतो. महिलांपेक्षा पुरुषांमध्ये याचे प्रमाण अधिक आहे. नेफ्रॉटिक सिंड्रोमच्या लक्षणांमध्ये शरीरावरील सूज ठळकपणे दिसून येते. ही बाब कुटुंबियांच्या लवकर लक्षात येत नाही कारण त्यांना वाटते की रुग्णाचे वजन झपाट्याने वाढते आहे. सकाळी चेहऱ्यावर दिसून येणारी सूज हळूहळू हाता-पायांपर्यंत पोहोचते. त्यामुळे आखडल्यासारखे वाटून हालचाल करणे अवघड होते. इतर लक्षणांमध्ये लघवीचे प्रमाण कमी होणे, भूक कमी होणे, चिडचिड वाढणे, थकवा येणे, निस्तेज वाटणे, उलट्या-जुलाब होणे, श्वसनास त्रास होणे, रक्तदाब वाढणे, विविध संसर्गांना सहज बळी पडणे, हातापायांमधील रक्तवाहिन्यांमध्ये रक्ताच्या गुठळ्या होणे, हाता-पायांवर सूज येऊन खूप वेदना होणे, हाता-पायाचे तापमान किंवा रंग बदलणे यांचा समावेश होतो.

नेफ्रॉटिक सिंड्रोम होण्याची कारणे अनेक आहेत. सर्वात पहिले कारण म्हणजे मुख्यतः किडनीवर परिणाम करणाऱ्या व्याधी. या व्याधींमुळे ग्लोमरुलीचे (पर्यायाने नेफ्रॉन्सचे) नुकसान होते आणि त्यांचे कार्य बिघडते. परिणामी नेफ्रॉटिक सिंड्रोम होतो. या व्याधी काहीना जन्मतःच असतात तर काहीना नंतर होतात. या व्याधींमुळे नेफ्रॉटिक सिंड्रोम होण्याला मुख्यतः आपली रोगप्रतिकारकशक्ती कारणीभूत असते. काही गंभीर व्याधी संपूर्ण शरीरावर परिणाम करतात. त्यांचा किडनीच्या कार्यावरही परिणाम होतो. त्यामुळेही नेफ्रॉटिक सिंड्रोम होऊ शकतो. या गंभीर व्याधींमध्ये मधुमेह, रक्तदाब, हृदयविकार यांचा समावेश होतो. याशिवाय अॅलर्जी, संसर्ग, पेनिसिलिनसारखी प्रतिजैविके, रक्तदाब कमी करणारी औषधे, कॅन्सर, मानसिक ताणतणाव आणि काही अज्ञात कारणांमुळेही नेफ्रॉटिक सिंड्रोम होऊ शकतो.

शरीरावर ठरवीक ठिकाणी अचानक आलेल्या सूजेवरून नेफ्रॉटिक सिंड्रोमची शक्यता वर्तवता येत असली तरी मूत्र आणि रक्त तपासून किंवा किडनीची

बायोप्सी करून नेमके निदान करता येते. मूत्र तपासणीत मूत्रातील प्रोटीनचे प्रमाण तपासले जाते. रक्त तपासणीत रक्तातील कोलेस्टेरॉलचे आणि कमी झालेल्या प्रोटीन्सचे प्रमाण तपासले जाते आणि बायोप्सीमध्ये एका सुईद्वारे किडनीचा अगदी लहान भाग काढून तो तपासणीसाठी पाठवला जातो.

या विकारावर होमिओपॅथीमध्ये प्रभावी उपचार उपलब्ध आहेत. होमिओपॅथीमध्ये केवळ व्याधीचाच विचार केला जात नाही, तर प्रत्येक व्यक्तीचाच वेगळा विचार करून त्याच्या व्याधीवर उपचार केले जातात. जुनाट विकारांवर होमिओपॅथीद्वारे मूळपासून उपचार केले जातात. या औषधांचे दुष्परिणामही नाहीत. मी आजवर नेफ्रॉटिक सिंड्रोमच्या --- रुग्णांवर यशस्वी उपचार केले आहेत.

यासंदर्भातील अधिक माहितीसाठी लेखकाशी ९७३०३३९००९ किंवा ९२२५८२४६६८ या क्रमांकांवर संपर्क साधता येईल. ही माहिती www.kidneyworld.co.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.